

Sosyal Bir Varlık Olarak Çocuk

Child As a Social Being

ÖZET

Çocuk ve çocukluk kavramları akademik anlamda her ne kadar yeni incelenen bir konu olsa da çocuk, toplumların ve de dinlerin en önemli konularından olmuştur. Çocuklar, toplumların gelecekteki kurucuları ve ayakta tutucu bireyleridir. Bu nedenle toplumlar tarafından fazlasıyla ilgilenilmiş ve bu anlamda çeşitli devlet politikalarıyla da üzerinde durulan konulardan olmuştur. Dinlerin de bu konuda benzer hassasiyeti gösterdiği söylenebilir. Çocukların eğitiminden, psikolojisine, sosyalleşmesinden yaşam şekline ve ibadetlerine kadar eğitilmesinde ve yetiştirilmesinde dinler önemli tavsiyelerde bulunmaktadır. Dinin insanların sosyal hayatlarını düzenleme noktasında işlevsel olduğundan hareketle sosyal bir varlık olarak insanın ve özelde de çocuğun yetiştirilip sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması dinler için her zaman önemini koruyan bir konu olmuştur. “Sosyal Bir Varlık Olarak Çocuk” konusunun sosyolojik bağlamda ele alınacağı bu çalışmada çocuk ve çocukluk kavramları öncelikle sosyolojik olarak incelenmiş daha sonra bu kavramların sosyal kurumlarla ilişkisine yer verilmiştir 0-12 yaş aralığında olan çocukların incelendiği bu çalışmada “Sosyal Bir Varlık Olarak Çocuğun Dinlerle ve Sosyal Kurumlarla İlişkisi Nedir? Sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Çocuğun; Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet’te çocuğun yeri ve statüsü, çocuğun eğitimi, çocuktan beklenen görevlerin neler olduğu meselesine odaklanılmıştır. Çalışmada “Sosyal Bir Varlık Olarak Çocuk ve Çocukluk” konusu Din Sosyolojisi çerçevesinde din-çocuk ilişkilerinin doğru bir şekilde gözlemlenerek tasvir edilmesi demek olan vasıflama yöntemi kullanılmıştır. Vasıflama yöntemi ile konunun daha iyi bir şekilde anlaşılması için karşılaştırma, açıklama, anlama ve yorumlama yöntemlerine de başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Sosyolojisi, Sosyal Kurumlar, Dinlerde Çocuk.

ABSTRACT

Although the concepts of child and childhood are new studied subject in academic terms, children have become one of the most important issues of societies and religions. Children are the future founders and sustaining members of societies. For this reason, it has been greatly taken into consideration by societies and has become one of the issues emphasized by various state policies. It can be said that religions also show similar sensitivity on this issue. Religions give important advice on educating and raising children, from their education, psychology, socialization to lifestyle and worship. Considering that religion is functional in regulating people's social lives, the upbringing, Socialization, and integration of humans as social beings, and especially children, has always been an important issue for religions. In this study, where the subject of "Child and Childhood as a Social Being" will be discussed in a sociological context, the concepts of child and childhood are first examined sociologically, and then the relationship of these concepts with social institutions is included. In this study examining children between the ages of 0-12, "The child; In Judaism, Christianity and Islam, the focus is on the place and status of the child, the education of the child, and the duties expected from the child. The qualification method, which means accurately observing and describing religion-child relations within the framework of the Sociology of Religion, was used. With the qualification method, comparison, explanation, understanding and interpretation methods were also used to better understand the subject.

Keywords: Child, Child of Sociology, Social Institutions, Children in Religions.

GİRİŞ

Çocuk ve çocukluk kavramları “çocuk sosyolojisi” alanında son dönemlerde incelenmeye başlanan konular arasında yer almış olsa da esasında bu kavramlar birçok alanın incelediği kavramlardan olmuştur. Özellikle mensubu oldukları dinin muhtemel yaygınlaştırıcı olan çocuklar dinlerin de ilgilendiği konulardandır. Dini metinlerde çocuklara dair bilgiler ve çocukların nasıl yetiştirileceği ilgili hususlar ön planda tutulmuştur. Çocuklar gerek doğduklarında yapılan kimi törenlerle gerekse ailelerinin kendilerine ilk çocuklukta mensup oldukları dine dair bilgileri vermeleri noktasında dinle iç içe olmuş olarak doğar ve de büyür. Aile, çocuğu yetişkinliğe hazır hale getirme, sosyal hayata hazırlama ve kimi donanımları kazanması noktasında ait olduğu ilk yerdir. Aile çocuğun ilk sosyalleştiği ortamdır. Daha sonra eğitim hayatına başlamasıyla birlikte sosyalleşme çemberi genişleyen çocuk

Mine Kılıç¹

How to Cite This Article

Kılıç, M. (2023). “Sosyal Bir Varlık Olarak Çocuk” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:117; pp:9150-9163. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.72867>

Arrival: 4 August 2023

Published: 30 November 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ (Doktora Öğrencisi) Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, ORCID 0000-0002-5798-240X

dinini de kimi zaman eğitim kurumlarında kimi zaman da bireysel olarak dahil olduğu sosyal gruplarda öğrenebilmektedir. Nitekim her toplumun sahip olduğu inançlar, örf ve adetler, gelenek ve görenekler, kültür birikimi vardır. Bunlar toplumdan topluma farklılık gösterir ve her toplum kendi kültür birikimi ve dini inanç ve yaşantısına göre çocuklarını eğitir ve yetiştirir. Çünkü çocuklar sadece biyolojik olarak değil, psikolojik ve sosyal olarak da yetiştirilmeye muhtaç varlıklardır ve bu görevi ilk olarak aileleri üstlenir. Dolayısıyla dinlerin de muhtemel temsilcileri olan çocukların eğitimi ve yetiştirilmesiyle ilgili birçok tavsiyede bulunduğunu ve çocukların özellikle dini anlamda eğitimine önem verdiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada da sosyal bir varlık olarak çocuğun sosyal kurumlarla ilişkisi incelenmiştir. Çocukların monoteist dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dininde konumlandıkları yer incelenmiştir.

SOSYOLOJİK AÇIDAN ÇOCUK

Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Çocuk ve çocukluk kavramları akademik anlamda çalışmalara son dönemlerde konu olmuş bir konudur. Tarihi süreçte de esasında çocuk kavramının bilimsel anlamda incelenmesinin çok eskilere dayanmadığı bilinmektedir. Çocuk ve çocukluk konusu tarihsel süreç içerisinde çok fazla önemsenmemiş ve üzerinde durulmamıştır (Işık, 2019: 180-183). Çocuğun toplumsal bir varlık olarak kabul edilmesi son dönemlere denk gelmiştir. Tarihi süreçte geriye gidildikçe çocukların daha fazla ihmal edildiğini, istismara uğradığını ve aileleri tarafından travmatize edildiklerini ortaya koymuştur. (Demir, 2022: 54-55) İncelenen çalışmalarda Orta Çağ'da çocuklara ait bir çocukluk anlayışı bulunmadığı çocukların çalışma hayatı da dahil yetişkinler gibi yaşadıkları bilinmektedir (Güçlü, 2016:3-5). Çocuğun yetişkinlerin minyatürü olmadığı düşüncesi Rönesans ve Aydınlanma düşüncesinin bir yansıması olarak 17.yy.da gelişmeye başlamıştır (Demir, 2022: 58). J. Locke'un "Tabula Rosa" (boş levha) ve J.J. Rousseau'nun "Emile" eseri ile çocuğa bakış açısında önemli değişiklikler olmuştur. Locke'un insanın doğduğu anda boş bir levha olduğu benzetmesi ile Hristiyanlığın insanın doğuştan günahkâr olduğu düşüncesi ortadan kalkmaya başlamış Emile ile çocuğun bağımsız bir varlık olduğu fikri, ailelerin, eğitim kurumlarının ve devletin çocuğa bakışını değiştirmeye yol açmıştır (Güçlü, 2016:3-5).

Tarihi çağlar boyunca çocuğa ve çocukluğa farklı anlamlar yüklenmiştir. Aristo çocukluğu insan yaşamının en olumsuz dönemi olarak görmüş, tehlikelere açık olduğu ve aklını kullanamadığı için çocukların erdem sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. Aristo'ya göre köleler nasıl efendilerine aitse çocuklar da babalarına aittir. Çocuğa olumsuz anlam yükleyen bir diğer düşünür olarak Augustin gösterilebilir. Augustin'e göre çocuklar bu dönemde içgüdüleriyle hareket ettiklerinden günahkârdır (Demir, 2022:58-59). Antik çağda ve erken Hıristiyanlık döneminde çocuklara ilişkin tanımlamalar genellikle Philippe Aries'in (Centuries of Childhood,1960) eserinden hareket eder. Aries bu çalışmasında iki hipotez sunmaktadır. Bunlardan biri 16.yy.a kadar çocukların çok kötü koşullar altında yaşadığı ve genellikle yetişkinler tarafından saygı görmedikleri, ikincisi ise çocukluğun kendine has özellikleriyle ancak 13.yy.dan itibaren ortaya çıktığı ve 17. Ve 18.yy.dan önce tam olarak gelişmediğidir (Aasgaard, 2006:26). Çocuğa ve çocukluğa bakış çağdaş tüm toplumlarda aynı seyirde gerçekleşmemiştir. Batının çocuğa doğduğu andan itibaren günahkâr olarak yaklaşması fikrine karşın Orta Çağ'da Türk İslam toplumlarının çocuklara bakış noktasında Avrupa'dan farklı düşünce ve uygulamalarının olduğunu, çocuklara buluş çağına kadar önem verildiği ve eğitimlerine dikkat edildiğini, ilk yedi yaşlarına kadar da masumluklarının öne çıkarıldığını ve onları her türlü kötülüklerden korumak gerektiği fikri üzerinde durulmuştur (Sağlam ve Aral, 2016:48).

Çocuk kavramının genel olarak iki yaygın tanımının olduğunu görmekteyiz. İlk olarak birinin evladi anlamında kullanılan çocuk kelimesi, ikinci olarak henüz yetişkin kategorisinde değerlendirilmeyen bu nedenle de ekonomik ve hukuki yönden yetkinliği bulunmayan yani on sekiz yaşına ulaşmamış kişileri ifade etmek için kullanılan kavram olarak çocuk. Çocuklar yetişkin statüsünde değerlendirilene kadar çocukluk sürecinden geçmektedir (Özyurt, 2016: 155-156). Çocuklar, toplumlar için nesillerin devamı ve toplumların şekillendirici unsuru olarak son derece önemlidir. Doğduklarında herhangi bir inanca veya davranış şekillerine sahip olarak doğmayan çocuk özelde ailesinin genelde ise içinde yaşadığı toplumun değer yargıları ve inanışlarına göre şekillenir ve hayatını idame ettirir. Toplumsal değerler; toplumun ahlaki yapısı, kültürü ve dini inanışından hareketle neyin iyi neyin kötü olduğunu belirleyen normlardır. Bu değerler, insanların toplum içinde uyacağı kuralların belirlenmesi, anlamlandırılması ve uygulanmasında etkilidir (Okumuş, 2018: 204). Bu değerlerin korunup aktarılması da yeni nesiller aracılığıyla olur. Çocuk doğumundan itibaren bu kuralları öğrenmek ve ileriki yaşlarda bunları uygulamak durumundadır. Çünkü kişiler toplumda varlıklarını sürdürmek için bu değerleri öğrenir ve uygular. Bu, toplum içinde yaşamın verdiği kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu doğrultuda çocukların sosyalleşmesi, toplumun değer yargılarını öğrenmeleri çevresindeki sosyalleştirici etkenler aracılığıyla oluşmaktadır. Çocukluk dönemi, hayatın ileriki aşamaları için gerekli donanımına sahip olma ve karakterinin şekillenmesi noktasında son derece önemli bir dönemdir. Kişi, kendisini yetişkinliğe hazırlayan davranışları çoğunlukla küçük yaşlarda öğrenir. Bazı psikologlara göre çocukluğun ilk 6 yılında kişilik gelişiminin %90'ı tamamlanmış bulunmaktadır (Köylü, 2004: 137). Bu da

yaşamının ilk yıllarını ağırlıklı olarak ailesinin yanında geçiren çocuğun kişilik oluşumunun neredeyse tamamını ailesinin yanında gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Çocuk yeni doğduğunda henüz sosyal uyumu olmayan bir varlıktır. Ben merkezlidir ve canlı-cansız varlıkları dahi birbirinden ayıracak yeterlilikte değildir (Er, 1994: 19).

Sosyal bir varlık olarak çocuğu tanımlamaya çalışırken sosyalleşme kavramı üzerinde de kısaca durmak faydalı olacaktır. İnsanın içinde var olduğu toplum içinde yaşamayı öğrenme süreci olarak tanımlanabilecek sosyalleşme, insanın belli bir kurallar içinde yaşayan bir toplumda meydana gelmesi ve girdiği sosyalleşme sürecinde mensubu bulunduğu toplumsal düzenine uymayı öğrenmesidir. Kişi sosyalleşme sürecinde üyesi olduğu toplumun yaşamına katılım için gerekli olan beceri, yetenek ve alışkanlıkları kazanır ve toplumsal bir kişilik haline gelir (Okumuş, 2018: 251). Çocuk doğduğu andan itibaren toplumla karşılıklı bir etkileşim halindedir. Çocuğun bir birey olarak var olmasına karşın toplum çocuğu biçimlendirip çocuğa şekil verir. Bu anlamda çocukluk hem çocuğun kendisini şekillendirmesinde hem de toplumun çocuğu şekillendirmesinde anlam bulan bir süreçtir (Özyurt, 2016: 164). Çocuğun sosyalleşmesi, kişiliğinin oluşumu ve toplumsallaşması kültürle gerçekleşir. Bu da çocuğun yaşadığı her şeyde bir bakıma onun kültürü olduğu anlamına gelir. Kültür çocuğun davranışları toplamıdır (Şirin, 2017: 7).

Nesneleri ve kişileri ayırt ettiği anda sosyalleşme süreci başlayan çocuk (Çoştı, 2009: 128) yetişkin olana dek içinde bulunduğu zaman süresince çeşitli sosyalleşme etkenleri ile karşı karşıya kalır. Bu sosyalleşme çeşitli özneler tarafından yerine getirilir. Farklı sosyalleşme özneleri ile etkileşim içinde olan çocuk bu öznelerle etkileşimi sayesinde gelecekteki tercihlerinin, inançlarının ve anlayışlarının ilk temellerini almış olurlar. Bu dönemde atılmış olan temeller insanların din konusunda da tercihlerini yapmaları noktasında önemlidir (Sherkat, 2013: 280). Çocuk için sosyalleşme etkenleri çeşitlidir. Bunlardan bazıları aile, ekonomi, din, eğitim, siyaset kurumları, arkadaşlar, akrabalar, çocuk bakıcıları, komşular, liderler, öğretmenler, öğretim üyeleri, alimler, uzmanlar, siyasetçiler, devlet sanatçılar, din görevlileri, din adamlarıdır (Okumuş, 2014: 438). Bu sosyal yasaların içinde en etkili olan sosyal kurum "din"dır. Dinler bireylerin birbirleriyle ilişkilerini, ahlaki davranışlarını düzenlerler.

Çocuk sosyalleşirken sadece toplumun örf, adet, gelenek ve kültürünü değil aynı zamanda dinini de öğrenir ve dini anlamda da bir sosyalleşme sürecine girer. Dini sosyalleşme ile birey toplumda inanılan ve yaşanan dini öğrenir. Hayatına uygular ve kendisinden sonraki nesillere de bunları aktarır (Okumuş, 2014: 253). Öncelikle ailesi ve daha sonra iletişime geçtiği diğer sosyal gruplar tarafından sosyalleşmesine katkıda bulunulan çocuk bu etkenler sonucunda sosyalleşir. Toplumsallaşma noktasında sağlıklı bir şekilde yönlendirilen çocuk, topluma faydalı, ahlaki değerlerle donatılmış bir birey olur. Sağlıklı bir şekilde sosyalleşen birey, içinde yaşadığı toplumun değerlerini, kurallarını, kendisinden beklenen rolleri yerine getirme, toplumsal etkileşim becerilerini kazanma ve içinde yaşadığı kültürü içselleştirme anlamında sağlıklı bir şekilde toplumsallaşır (Erol ve Cansever, 2016: 1135). Çocuğun birincil sosyalleşme alanı ailesidir. Bu aşamada çocuğun gelecekteki bütün sosyalleşmesinin zemini hazırlanır. Aile dışında gerçekleşen sosyalleşme olarak da bilinen sosyalleşme alanı olarak tanımlanan ikincil sosyalleşme, okullar, kurslar gibi aile dışında çocuğun dahil olduğu sosyalleşme gruplarıdır (Okumuş, 2018: 262). Çocuk, ailesi aracılığıyla sosyalleşirken zamanla toplumun bir üyesi haline gelir. Ailesinin, akran gruplarının ve içinde yaşadığı devletin bir üyesi olduğunu öğrenir. Çevresiyle kurduğu etkileşim sayesinde toplumun bir parçası olduğunun farkına varır (İçmeli, 2013: 71).

Çocuk ve Aile

Aile, toplum hayatının devamını sağlayan, bireyle toplum arasındaki bağı oluşturan en temel sosyal kurumdur. Çocuğun içine doğduğu ilk kurum olarak da aile son derece önemlidir. Çocukların her türlü bakımı, yetiştirilip geliştirilmesi aile tarafından gerçekleşmekte ve çocuğun aile ile bağları hiç kopmamak üzere oluşmakta ve süreklilik arz etmektedir (Dikeçligil, 2004: 16). Aile çocuğun fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik tüm gereksinimlerini karşılayan birincil grup olmakta ve çocuğun sadece temel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp çocuğun duygusal ve sosyal yönünün de gelişmesine katkı sunmaktadır. Aile, çocuğun sosyo-kültürel kişiliğini de önemli ölçüde etkilemektedir. Çocuk, sevgi, saygı, paylaşma, yardımlaşma gibi değerleri de din ile ilgili ilk bilgileri de ailede aynı anda öğrenir. (Kurt, 2009: 3). Çocuk aynı zamanda aile içerisinde mensubu olduğu toplumun geleneklerini, kurallarını, adetlerini öğrenir ve uygular. Dolayısıyla ailenin bu anlamda önemi de artmaktadır. Aile toplumun kültürel öğelerini içinde barındıran ve dolayısıyla çocuğa bunu aktarmada öncelikli kurum olması bakımından da önemlidir. Çocuk mensubu olduğu toplumu ve toplumun sahip olduğu kültürü ailesi aracılığıyla tanır. Bu, toplumsal mirasın aktarımlarının içinde elbette ki ailenin mensup olduğu inancın çocuğa tanıtılması da bulunmaktadır (Birekul, 2019:143).

Tarih boyunca aile biyolojik, ekonomik, koruma, eğitime, sosyalleştirme, boş zaman değerlendirme gibi birçok işlevi yürütmüş bir kurum olma özelliğini korumuştur. Ailenin sözü edilen özelliklerden belki de en önemlisi çocuğun sosyalleşmesine sunduğu katkıdır (Okçay, 1992: 131). Çocuğun sosyalleşme süreci aile içinde başlar.

Çocuklar için bir rol model olan anne-babalar çocukların sadece aile içi rollerini değil, içinde buldukları toplumların ve kültürlerin kodlarını çocuklara benimsetme noktasında da işlevseldir. Çocuk, bu toplumsal ve kültürel davranış şekillerini aile içinde birlikte yaşadığı insanlarda görmekte, tecrübe etmekte ve dolayısıyla aynı zamanda sosyalleşmektedir (Turgut, 2019:30). Dolayısıyla aile içine doğan çocuk, sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda sosyalleşme sürecinin de temellerinin atıldığı yer olarak da ailesine muhtaç bir varlıktır. Hiçbir yaşam deneyimi olmadan dünyaya gelen çocuk kendisini topluma hazır bir birey haline getirmesi noktasında ailesini rol model alır. Çocuk, ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer olarak ailesinde sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aynı zamanda tam anlamıyla model alabileceği birine ihtiyaç duyar. Çocuk için toplumla özdeşleşme süreci olarak geçen bu süre ailedeki yakın üyeler aracılığıyla olur (Yavuzer, 2019: 132). Çocuk, yaşamını ailesinden dahası özellikle ilk olarak annesinden öğrenir. Anne çocuğun ilk bilgilerini aldığı ve yaşamı algılamada kendisine öğretici olan kişidir (Çiftçi, 1991:1). Ancak anne dışında çocuğun kardeşleri, büyükannesi, büyükbabası, gibi aile üyeleri de çocuğun sosyalleşmesine katkıda bulunurlar. Çocuk bu aile bireyleriyle girdiği etkileşim sonucu hayatı öğrenir ve toplumsallaşma sürecine girmiş olur.

Çocuk mensubu bulunduğu toplumun dini değerlerini ve dini kültürünü de ilk olarak aile içinde aldığı eğitimle alır. Ailenin çocuğun kişiliğinin oluşmasında belirleyici etkisi düşünüldüğünde çocuğun din ile ilgili altyapısının da ailesinin yanında oluştuğu söylenebilir. Çocuklar doğdukları aile içinde sosyalleşir ve topluma hazır birer yetişkin olma yolunda gerekli donanımlara sahip olacak şekilde yetişir. İnsanın bir toplumda dünyaya geldiği düşünüldüğünde kişinin toplum ile uyum içinde yaşayabilmesi için toplumun kültürünü öğrenme noktasında bir eğitim süreci sonucu toplumsal bir şahsiyet haline geldiği söylenebilir. Aslında sosyalleşme kişinin toplumla bütünleşme serüvenidir (Okumuş, 2014: 430). Toplumların dini olduğu gerçeğinden yola çıkarak doğal olarak ailelerin de genellikle içinde yaşadıkları toplumun dinine mensup oldukları bir gerçektir. Aile, çocuğu her anlamda sosyalleştirdiği gibi dini anlamda da sosyalleştirmektedir. Dinin en önemli sosyalleştirme unsurlarından biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda ailenin çocuğun dini sosyalleşmesi noktasında önemi dana iyi anlaşılacaktır. Yani yaradılışının gereği ve zorunluluğu olarak toplumsal bir varlık olan ve hayatını sosyalleşme sürecinde devam ettiren insan için de dünyaya gözlerini açtığı aile yaşamından başlayarak bütün toplum alanlarında sosyalleşme yoluyla dinini, inancını, dininin kural ve gereklerini, dininin emir ve yasalarını, dindarlığı, dindarca yaşamayı da öğrenir denilebilir (Okumuş, 2018: 252-253). Çocuğun ilk sosyalleştiği alanın aile olduğu düşünüldüğünde çocuğun din ile ilk tanıştığı alanın da aile olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çocuklar dine dair ilk bilgilerini, dine ait törenleri ve duaları dahi aile içerisinde öğrenmektedir (Okçay, 1992: 132). Dinsel davranışların kazanılmasında aile içinde yaşanan ilk dinsel deneyimler çocukların dini algılama konusunda oldukça önemlidir. Çünkü her konuda olduğu gibi dini deneyimlerde de aile çocuğa rol-model olmaktadır (Erol ve Cansever, 2016: 1135). Dini davranışlar aile içerisinde tekrarlandığı sürece çocukta bırakacağı olumlu etki daha fazla olmaktadır. Çocuk aile bireyleri sayesinde iyi davranışları öğrenir ve kötü davranışlardan vazgeçer (Apaydın, 2001: 328). Bu sayede dini bilgileri alır, özümser ve yaşamı boyunca uygular.

Çocuk ve Siyaset

Çocukluk kavramı ve çocukluğa bakış tarih içinde farklı süreçlerden geçmiştir denilse de aslında belki de çocuğun varlığının çocukluk bağlamında kabul edilmediği dönem olan İlk Çağ, varlığının kabul edildiği ancak günahkâr biri olarak doğduğu için bağımsız bir birey olarak kabul edilip edilmemesi arasında kalan Orta Çağ, çocuğun bağımsız bir birey olarak kabul edilip haklarının korunduğu İkinci Dünya Savaşı sonrası çağ bağlamında değerlendirilmekte denilebilir. Nitekim İlk Çağ düşünürlerine baktığımızda örneğin Aristo'nun insan yaşamında çocukluğu bir felaket olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Augustin çocukluğu günahkarlıkla nitelemektedir. Orta Çağ'da 6 yaşından önce çocuk ölümleri çok fazla olduğundan 6 yaşından önce çocuk ailenin bir üyesi olarak görülmemekteydi. Orta Çağ'da çocuk minyatür bir yetişkin olarak görülüp, kundaktan çıkar çıkmaz, yetişkin yaşamının bir parçası olurdu (Güçlü, 2016:4). Tüm bunlarla birlikte zaman içerisinde çocukların bir birey olarak kabul edilip kimi haklarının korunup gözetilmesi noktasında ve "çocuk hakları" kapsamında belirli çalışmalar yapılmıştır. Çocuk hakları ile kastedilen şey, dünyadaki tüm çocukların kanuni ve hukuki olarak doğuştan sahip olduğu eğitim, sağlık, barınma gibi haklarının psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının tanımlanmasında kullanılan evrensel bir tanımdır (Güçlü, 2016:9). Hukuki olarak haklarını savunma noktasında yeterli olgunluğa sahip olmayan çocukların haklarının korunması ve gözetilmesi noktasında kimi siyasi atılımlar yapılmıştır. Çocuk, hukuki sorumluluk açısından değerlendirildiğinde gerek bedensel gerekse zihinsel açıdan gelişimini yeterli düzeyde sağlayamamış bir bireydir. Yani yaşının küçüklüğünden dolayı belli bir olgunluğa erişememiş ve hayatıyla veya haklarıyla ilgili bir tasarruf hakkı bulunmayan bir bireydir (Çinpolat, 2017:227). Bu nedenle çocukların haklarını koruma noktasında uluslararası düzeyde atılmış ilk adım 1924 yılında imzalanmış olan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bu bildirme ile çocukların yetişkinlerden farklı bir fiziksel ve psikolojik özellikleri olduğu, sürekli büyüme ve gelişme sürecinde oldukları için çocuk bakımının toplumsal bir sorun olduğu ve herkesin bu sorumluluğu üstlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Güçlü, 2016:9).

20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 18 yaşına kadar her insanı çocuk olarak kabul etmektedir. Türkiye'nin de 1994 yılında onayladığı bu anlaşmaya göre anlaşmayı imzalayan devletler bu sözleşmede yazılı olan hakları ülkelerinde yaşayan her çocuk için bu hakları cinsiyet, renk, dil, din, ırk, bedensel ve zihinsel farklılıklar ayırt edilmeksizin uygulamak durumundadır (Tezcan, 2017:109). Çocuğun öncelikli hakları ise şunlardır: a) Çocuğun yaşam hakkının ve sağlığının korunması ve gelişimi yani yaşam hakları b) Çocuğun güvenliği ve kamu hayatına katılı ile ilgili hukuki hakları, c) Bütün çocukların ırk, cinsiyet, renk gibi farklılıklarının gözetilmemesi, dışlanmaması d) Kimliğinin ve kültürel haklarının korunması (Şirin, 2019:23). Bununla birlikte Batı'da çocuk hakları ile ilgili hukuki düzenlemeler 20.yüzyılda yapılmıştır. Bu konuda UNICEF Genel Direktörü Carol Bellomy "Bir yüzyıl, çocukların hiçbir hakka sahip olmamalarıyla başlayıp, çocukların en güçlü kanuni araçlar yoluyla onların haklarını sadece tanımakla değil korumakla da sonlanmaktadır" diyerek 20.yy'a geldiğinde batı dünyasında çocuk hakları konusunda bazı kararlar alındığını ve iyileştirmeler yapıldığını vurgulamıştır (Çinpolat, 2017:225-226).

Hukuki hakları açısından çocuk ve siyaset konusuna kısaca değindikten sonra çocuğun genel anlamda siyasete bakış açısı üzerinde de kısaca durmakta fayda vardır. Çocuk her konuda olduğu gibi siyasi anlamda fikir dünyasının oluşmasında da ilk olarak ailesini model alır. Bu minvalde siyasetle yakın ilişki içinde olan ailelerin çocuklarının da siyasetle ilgilenmesi beklenmektedir. Ailenin siyaset karşısındaki duruşu ve tutumu çocuğun da bu anlamda bir fikir kazanmasını ve büyük olasılıkla bu kazanımı sürekli sergilediği görülecektir (Sönmez, 2019:262). Bu da çocuğun siyasi olarak sosyalleşmesinde de ilk olarak iletişim halinde olduğu birincil grup olarak ailesinin etkisi olduğu anlamına gelmektedir.

Çocuk ve Ekonomi

Çocukların siyasi olarak haklarına uluslararası anlamda çeşitli antlaşmalarla sahip olduğu söylene de bu durum her çocuk için geçerli olmayabilmektedir. Çocuklar kimi zaman ve kimi yerlerde çalışmak zorunda kalarak aile bütçesine katkıda bulunmak zorunda kalmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük yerlerde bu duruma daha sık rastlanmaktadır. Kimi ailelerde çocuk özellikle ekonomik olarak gelir düzeyi düşük ailelerde ekonomiye katkısı olan bir birey olarak görülüp çocuk olduğu gerçeği göz ardı edilebilmektedir. Örneğin; Sanayi toplumlarının başlangıcında özellikle yoksul ailelerin çocukları fabrika işçisi olarak görülürdü. Bazı ülkelerde 20.yüzyılın başlarına kadar devam eden bu durum az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde çocukların emeğini sömürme açısından devam etmektedir (Özyurt, 2016:166). Bu bağlamda sokakta çalışan çocukların da ele alınıp değerlendirilmesinde fayda vardır. Okumuş, Diyarbakır örneğinde sokak çocuklarıyla ilgili çalışmasında sokakta çalışan çocuklarının çoğunluğunun aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla sokakta çalıştığı ve sokakta çalışanların da kendi aralarında kategorilere ayrıldığını belirtmiştir. Bu kategorilerin içinde okulda arta kalan zamanların içinde çalışarak aile bütçesine ek katkıda bulunanlar olduğu gibi, tüm aileyi geçindirmek zorunda olan çocuklar da bulunmaktadır (Okumuş, 2009:13). Ayrıca söz konusu çalışmada sokakta çalışan çocukların bazılarının ailesi tarafından zorla çalıştırıldığı belirtilirken, ailesi tarafından çalıştırılması için başka kişilere satılan çocukların da olduğu belirtilmiştir. Bu çocukların bir kısmı düzenli bir şekilde belli bir saatte eve dönerken, bir kısmı da kendisinden kazanılması istenilen parayı kazanamadığı sürece evine gidemeyen çocukların da bulunduğu da ifade edilen konulardandır (Okumuş, 2009:13).

Ayrıca tarlalarda mevsimlik işçi olarak çalıştırılan çocuklar konusu da bu anlamda değerlendirilmesi gereken konulardandır. Dönemsel olarak çalışan çocuklar bazen aileleriyle birlikte bazen de bireysel olarak başkalarının yanında çalışmaktadırlar. Bunlar buldukları yerlerde belli bir çalışma saati içinde giden çocuklar olduğu gibi, mevsimlik olarak 3 ila 7 arasında değişen periyotlarda gidip çalışmaları şeklinde de olabilmektedir (Gülçubuk, 2012:75). Çocukların çalışmasına sebep olan nedenler arasında yoksulluk, işsizlik, hızlı nüfus artışı, göç vb. gibi sebepler gelir. Nedeni ne olursa olsun, çocukların çalıştırılması, eğitim hayatlarının aksamasına, çocukluğunu yaşayamamasına ve sosyal gelişimleri üzerinde olumsuz etkilere sebep olur (Güçlü, 2016:15). İş yükü ve harcadıkları mesai ne olursa olsun yaşlarının gerektirdiği sorumluluğu aşacak şekilde çalışan bu çocuklar sağlıklı bir şekilde sosyalleşmemekte ve çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Çocuk ve Eğitim

Toplumlar açısından eğitim hem toplumların hem de düşünürlerin gündeminde olup, ilgilendikleri konulardan olmuştur. İlk dönem düşünürlerinden günümüze kadar konu üzerinde hassasiyetle durulmuş ve çalışmalar yapılmıştır. Eğitim, sadece eğitimcilerin değil, sosyologların, psikologların, felsefecilerin ve daha birçok farklı alanda uzmanlaşmış kişilerin gündeminde olan konulardan olmuştur. Örneğin Gazali'ye göre çocuk saf bir cevherdir. Verilen her tür bilgiyi almaya hazır olan çocuğun iyi biri olabilmesi için iyi eğitilmesi gerekir." (Yavuzer, 2016:16). Yine Farabi 10. Yüzyılda çocuklardaki bireysel farklılıklara işaret etmiş, zihinsel eğitimin önemine değinmiş ve gelişimlerinde denge unsurunun gözetilmesine dikkat çekmiştir. İbni Sina da çocukta ruh ve

beden sağlığının önemine dikkat çekmiş, çocuklara yaklaşma konusunda onların ilgi ve ihtiyaçlarını gözetenin gerektiğinin esas alınmasının önemine vurgu yapılmıştır (Sağlam ve Aral, 2016:48).

Eğitimin ilk önce aileden başladığından hareketle özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocukların eğitimlerinin sadece aile tarafından verildiğini göz önünde bulundurduğumuzda bu yaşlarda oynanan oyunların çocuğun hem bedensel hem de zihinsel gelişiminde önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çocuk büyüme sürecinde her yaşta bilgileri farklı şekillerde alma donanımına sahiptir. İlk iki yılında temel ihtiyaçlarının karşılanması dışında dış dünyayla sosyal bir iletişim kuramayan çocuk üç yaşından sonra çevresini tanımaya ve kendisinin dışında bir dünyanın varlığını fark etmeye başlar (İçmeli, 2013:68). Aileden ilk bilgileri alan çocuk daha sonra kreş, okul ve çeşitli sosyal çevrelerle beraber eğitim süreci devam etmektedir (Sönmez, 2019:256). Erken çocukluk döneminde sadece ailesiyle iletişim halinde olan çocuk ilk çocukluk dönemi dediğimiz çocukluk çağında ise okul aracılığıyla sosyalleşebileceği farklı gruplara dahil olmuş olur (Okumuş, 2014:438).

Eğitim çocukluktan başlayıp bir ömür boyunca devam eden bir süreçtir. İnsan hayatının her döneminde öğrenmeye ihtiyaç bir varlıktır. Eğitim insanın insan olabilmesi için gerekli ve elzemdir. Din eğitimi de eğitim süreci içinde en önemli konulardan biridir. Din eğitimi kişiyi zihinsel, ekonomik, siyasi, kültürel, ahlaki gibi birçok konuda eğitir, geliştirir ve olgunlaştırır. Kişileri bireysel ve toplumsal olarak en iyi şekilde geliştirmek amacı güden dinler insanların her anlamda en iyi şekilde eğitilmesi ve yaşaması için çaba gösterir. Esasen dinler kişilerin sağlıklı bir şekilde toplumsallaşmasında da çok önemli katkılarda bulunur. İnsanlar aileleriyle, akrabalarıyla, sosyal çevreleriyle sağlıklı bir şekilde sosyalleştikleri zaman daha mutlu, huzurlu olurlar. Bu anlamda din eğitimi de eğitimin diğer kolları gibi hayatın her alanında önemli olduğunu göstermektedir (Okumuş, 2019:12). Kısacası çocuğun sosyalleşme sürecinde eğitim ve öğretim son derece önemlidir. Eğitim ve öğretim süreci bireyin sosyalleşme sürecidir diyebiliriz. (Okumuş, 2018:251) Gerek aile içinde verilen ilk eğitim, gerek okul çağıyla birlikte verilen resmi eğitim gerekse de okuldan sonra dahil olduğu farklı gruplarda dahil olduğu eğitim grupları olsun, kişiler hayat boyunca son bulmayacak bir eğitim dizisiyle karşı karşıyadırlar. Hayatlarının her döneminde bu eğitim halkasının içinde olan insanlar sürekli yeni şeyler öğrenmekte ve sosyalleşmeler bir ömür boyu devam etmektedir.

Çocuk ve Zaman

Zaman da diğer kurumlar gibi çocuğun sosyalleşmesi noktasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle okul öncesi dönemde çocuklar zaman geçirmek için oyun oynamaktadır. Yetişkinlerin tanımıyla oyun çocukların boş zamanlarının değerlendirilmesi olarak görülse de çocuk açısından oyun çok önemli bir uğraştır (Çelik, 2004: 190). Oyun, çocukların sadece boş zamanlarını değerlendirmek için uğraştıkları veya uğraştırıldıkları bir oyalanma aracı değil, aynı zamanda öğrenme ve sosyalleşme alanlarıdır. Oyunun çocuk üzerinde çok önemli fonksiyonları vardır. Oyun öncelikle çocuğun kişiliği ve fiziksel gelişiminde önemli bir rol oynar. Oyun, çocuğun toplumsallaşması açısından da önemli bir unsurdur (Tezcan, 2017:52-53) aynı zamanda özellikle erken çocukluk döneminde çocuk zamanının çoğunu oyun oynayarak geçirir. Çocuk, oyun sayesinde yeni bilgiler öğrenir, oyun arkadaşlarıyla sosyalleşir ve problem çözme becerisi artar (Çelik, 2004: 190-191). Oyun çocuk için zamanı değerlendirmenin yanı sıra oyun aracılığıyla eğitilmesinin ve sosyalleşmesinin de yollarından biridir. Öğretilmek istenilen dini kavramların ve değerlerin oyun ile öğretilmesi de çocukların eğitiminde önemli olabilmektedir. Daha ileri yaşlarda arkadaşlarıyla oyun oynayan çocuk hem boş zamanlarını değerlendirmekte hem de başkalarıyla iş birliği yapmayı ve bir arada belli kurallar çerçevesinde yaşamayı öğrenmektedir. Oyun sürecinde toplumun ve toplumun sahip olduğu ahlak kurallarını öğrenen çocuk neyin doğru neyin yanlış olduğunu da bu sayede öğrenmiş olmaktadır (Yavuzer, 2019:176). İleriki yaşlarda çocuğun boş zamanlarını değerlendirecek farklı gruplar ve kurumlar vardır. Sosyal aktivitelerin yapıldığı çeşitli tesisler, kulüpler ve sosyalleşme alanları vardır. Çocuğun hem zamanını verimli geçirmesi hem de çeşitli bilgileri öğrenmesi açısından bu tür organizasyonların önemli olduğu söylenebilir.

Oyun, çocuklar için öğrenmeyi kolaylaştıran ve kalıcı kılan bir etkidir. Çocuk dini ve ahlaki kavramları da oyun sayesinde öğrenmektedir. Oyun içinde geçen dini terimler çocuğun bu kavramlara karşılaşmasını sağlamakta ve çocukta merak duygusunun oluşmasına neden olmaktadır (Çelik, 2004: 194-195). Konuyu Türkiye bağlamında değerlendirecek olursak, çocuklar için dini açıdan eğitim veren ve sosyalleşmelerini sağlayan kurumlardan da söz etmek gerekecektir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu yaz Kuran kursları çocukların yaz tatili dönemlerini verimli geçirmelerini sağlamaktadır. Çocuk burada akran gruplarıyla etkileşim halinde olmakta ve birlikte zaman geçirmektedir. Ayrıca bazı sosyal dini grupların da bu anlamda çeşitli organizasyonları bulunmaktadır.

Çocuk ve Din

Din duygusu insanda doğuştan var olan fitri bir olgudur. Yani her çocuk içinde potansiyel olarak Allah'a inanç duygusunu barındırarak doğar. Doğduğu andan itibaren çocukta mevcut bulunan Allah inancı ve dine inanma, belli

bir dine mensup olma duygusu çevrenin etkisiyle şekillenir (Şimşek, 2004: 211). Çocuk, doğduğu andan itibaren mensubu bulunduğu toplumu ve toplumun dinini öğrenmenin ilk unsuru olarak ihtiyacı olan eğitimi ailesinden alır. Aile çocuğa dini inanışları ve uygulamaları öğretme konusunda ilk basamaktır (Sönmez, 2019: 259). Çocuğun dini algılama ve uygulama noktasında yaşıyla paralel olarak farklılaşmalar vardır. Çocuğun dini olarak zihinsel gelişimine baktığımızda 2-6 yaş arası dediğimiz ilk çocukluk döneminde dinin çocuk için bir anlam ifade etmediği, çocuğun dini ve dini kavramları tam bir netlikle kavrayamadığı gözlenir. Bu dönemde çocuk daha ziyade taklit döneminde olduğu için dini de taklit yoluyla algılar ve uygular. Çocuk, ailesinde gördüğü dini pratikleri taklit eder. Buradan hareketle dini davranışın kazanılmasında çocuğa ilk modelin aile olduğu söylenebilir. Aile içinde kullanılan dini ifadeler ve yaşanılan dini hayat çocuğun zihin dünyasında din ile ilgili derin izler bırakır (Bayyigit, 2011: 56). Çocuk 3 yaşından itibaren dine karşı ilgi duymaya başlar. “Çocuğun kafasında yavaş yavaş güçlü ve büyük sıfatlar ile özdeşleştiği ve çevresinde bu sıfatları taşıyan kişilerle somutlaştırdığı bir Allah tasavvuru oluşur.” (Şimşek, 2004:215). 4 yaşında Allah hakkında fikir yürütmeye başlayan çocuk Allah’ı insana benzetme ve Allah’ı insani niteliklerle düşünme eğilimindedir. Çocuk Allah’ı çevresindeki büyük ve güçlü niteliklere sahip kişilerle somutlaştırır (Tezcan, 2017:48). 6 yaşından sonra çocuğun okula başlamasıyla birlikte hem sosyal çevresi genişlemekte hem de din ile ilgili konularda daha bilinçli ve gerçekçi sorular sorarak daha doğru bir şekilde dini bilgileri almaya başlamaktadır. Çocuk, ailesinden aldığı ilk eğitimin üzerine çevresinden edindiği diğer bilgileri ekler. Bunda okul hayatı, buna paralel olarak gittiği çeşitli kurslar, sosyal medya araçları ve çeşitli yayınlar etkili olur (Bayyigit, 2011:56-57).

Bireyin yetişkinlik dönemindeki dini inanç ve tutumlarının temeli çoğunlukla çocukluk döneminde atılır. Çocukluk döneminde çocuk barındırdığı merak duygusuyla dini altyapının oluşması için hazır durumdadır. Yani çocuk “kolay inanılabilirlik” özelliğine sahiptir (Köylü, 2004:137). Din, çocuğun sosyalleşmesi noktasında da en önemli etkenlerden biridir. Ayrıca sadece çocuğun değil genel olarak bireylerin sosyalleşmesi için de önemli bir sosyal etkidir. (Okumuş, 2014:437) Din, sadece ibadet içerikli öznel bir durum değil, toplumun tamamını ve hatta tüm kurumlarını ve bunların işleyişlerini etkileyen bir kurumdur. Dolayısıyla toplumların kültürlerini devam ettirmelerinde dinin etkisi yadsınamayacak ölçüdedir. Dinini öğrenen çocuk aslında toplumun kültürünü, ahlakını ve sosyal yapılarını da öğrenmiş ve bunun izlerini tüm hayatı boyunca yaşamının her alanında hissederek yaşamış olur.

DİNLERDE ÇOCUK

Çocuklar gelecek nesillerin devamı için sadece toplumların değil, ilahi dinlerin de üzerinde durduğu ve özel olarak ilgilendikleri konulardan olmuştur. Toplumlar gibi dinler de kendilerine tabii olacak nesillere ve dindar kişilere ihtiyaç duyarlar. Mensubu oldukları dinlerin devamı için çocukların dini anlamda sosyalleşmeleri üzerinde de çoklukla durulmuştur. Tevrat, İncil ve Kur’an’da ayrıca Hz. Peygamber’in hayatından konuyla ilgili çeşitli örnekler mevcuttur. Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet gibi ilahi dinler birey ve toplum hayatını düzenleyen, ahlaklı insanlar ve toplumlar oluşturmayı hedefler. Dolayısıyla bütün dinler kişilerin bireysel olarak ahlaki eğitimlerine önem vermiş ve bu anlamda çocukların eğitimi üzerinde durmuşlardır (Okumuş, 2018:213).

Okumuş’un ifadesiyle “Dinlerin en önemli sosyal işlevlerinden biri, inananlarına çeşitli toplumsal durumlarda, değişik toplumsal olaylar karşısında takip edecekleri tutum ve tavırları belirleyen bir zihniyet ve ideoloji kazandırma işlevidir. Her din temel bir bilişsel yöne sahip olup insanlara belirli bir zihniyet ve dünya görüşü sağlar. İnananlar dinin kendine kazandırdığı zihniyet yapısıyla, sözgelimi dünya ve dünyevi olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacaklarını belirler.” (Okumuş, 2018: 113). Dinlerin bireyi sosyalleştirici etkisi tüm dinler tarafından bilinen ve bu nedenle üzerinde durulan konulardan olmuştur. Bütün dinleri bu hususa dikkat etmiş ve sağlıklı toplumlar oluşturmanın yolunun çocuk eğitiminden geçtiğini göz ardı etmemiş ve bu doğrultuda emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Yahudilikte Çocuk

Yahudiler Tanrı tarafından seçilmiş oldukları düşüncesinden hareketle soylarını dünyaya hâkim kılmayı istediklerinden çocuk sahibi olmayı son derece önemsemektedirler (İpek, 2021:258). Yahudilere göre çocuğun Yahudi dinine göre yetiştirilmesi önemlidir. Hatta bu anlamda ABD’de bazı hahamların başka dine mensup biriyle evlenmek isteyen bir Yahudi’ye ancak doğacak çocukların Yahudi dinine göre yetiştirilmesi şartıyla izin verdikleri bilinmektedir (Topçuoğlu, 2010: 87). Bu da Yahudilerin doğacak çocuğun Yahudilik öğretileriyle yetiştirilmesi noktasında gösterdikleri hassasiyeti anlama noktasında oldukça önemlidir. Geleneksel törenler ve kutlamalar, toplumun hem dini hem de kültürel değerlerinin kendilerinden sonraki nesillere aktarılması açısından son derece önemlidir. Bu doğrultuda Yahudilikte de dünyaya gelen her çocuk için çeşitli törenler düzenlenerek, çocuğun toplum veya toplumun dininin bir üyesi olmasına yönelik uygulamalar yapılmaktadır (Çinpolat, 2017:100). Nesillerin devamı her dinin olduğu gibi Yahudiliğin de üzerinde durduğu konulardan olmuştur. Dolayısıyla

Yahudiler nesillerinin çoğalmasını son derece önemsemiştir. Buna dayanak olarak ise “semereli olun ve çoğalın” (Yaratılış 1/28) ayeti referans olarak gösterilmektedir.

Her dinde olduğu gibi Yahudilik dininde de çocuğun doğumundan sonra yeni doğan törenleri olarak isimlendirilebilen çocuğun topluma kabul edilebilmesi için bazı törenler yapılır. Burada bütün yapılan törenlerin ayrıntılı olarak açıklanması çalışmanın kapasitesini aşacağından bazı törenlere değinilecektir. Yahudilik’te yeni doğan erkek çocuğuna doğumdan sonraki ilk cuma akşamı *şalom zahar* (erkeğe selam) denilen bir tören yapılır. Bu tören çocuğun dünyaya gelişinin acısını hafifletmek için yapılır. Aynı tören *şalom nekava* adıyla kız çocuğuna da yapılır. Ayrıca Tanrı ile yapılan sözleşmenin gereği ve işareti olarak erkek çocuklar sünnet ettirilir Sünnet olmak Yahudi toplumuna katılmanın olmazsa olmaz şartlarındandır. Tanah’ta “Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacaktır, antlaşmayı bozmuş demektir.” (Yaratılış 17/14). ayetiyle sünnet edilmeyen kişinin toplumdan atılacağı söyleyerek sünnetin toplumsal kabul için şart olduğu belirtilmiştir (Kıranatlıoğlu, 2018:106).

Bir diğer tören de *pidyon ha ben* törenidir. Bu tören annenin ilk erkek çocuğuna düzenlenen törendir. Çünkü Yahudi inancına göre nesiller ilk erkek çocuğuyla devam eder (Yaratılış, 41/ 1-26, 5/1-32, 6/10,18, 7/13, 8/18, 9/18-19, 10/1-32). Yani ilk erkek çocuk ailenin temsilcisidir. Yahudilik inancına göre ailenin ilk doğan erkek çocuğu Tanrıya kurban edilmesi geleneği vardır. İbrahim oğlunu kurban edecekken Tanrı bir koç gönderip koçu kurban etmesini istemiş ve böylece ilk doğan erkek çocuğun Tanrı’ya ait olması ve bu durumdan kurtulup sıradan bir birey olabilmesi için doğumunun 31.günü *pidyon ha ben* töreni düzenlenir. Çocuğun anne baba tarafından sinagogdaki kohenden bir ücret karşılığında satın alınmasıdır (Çinpolat: 2017:94-96). Ayrıca bütün kız çocukları için yapılan *viyola* adlı isim verme töreni de bulunmaktadır. Bu tören çocuğun doğduğu 8.gün yapılır (Tural,2022:137).

Çocukların dini eğitimi ile ilgili olarak tüm dinlerde olduğu gibi Yahudilikte de hassas bir duruş sergilenmiştir. Çocuğun Yahudi inancını ve kültürünü öğreneceği ilk yer olması açısından aileye önem vermiş ve anne babayı çocukların eğitiminden sorumlu tutmuştur. Yahudilik ’in kutsal kitabı olan Tora’nın öğrenilmesinde de özellikle babanın çok büyük rolü ve sorumluluğu vardır “Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir. Yaşlandığında o yoldan ayrılmaz.” (Özdeyişler 22/6) Emrine göre din eğitiminin çocuk yaşta başlaması önemlidir. Yahudilik dinine göre çocuk konuşabilecek yaşa geldiğinde bazı dini kavramlar ve dualar tekrar ettirilmek suretiyle dini eğitime başlanması gerekir. Daha sonra beş yaşından itibaren çocuk Kutsal Kitabı okumaya başlamalı, on yaşında Mışra’yı öğrenmeli ve on üç yaşında da dinin emirlerini ve yasaklarını uygulamalı, on beş yaşında ise Talmud’u öğrenmeye başlamalıdır (Çinpolat, 2017: 250).

Tüm dinlerde olduğu gibi Yahudilikte de eğitimin temel amacı iyi bir insan yetiştirmektir. Dolayısıyla anne-babanın çocuklarının eğitiminde buna dikkat etmelerini ister. Çocukların çok iyi birer gözlemci olmalarından dolayı anne ve babalarının her hareketini model aldıkları belirtilir ve bu nedenle çocuklarına Yahudiliği tam anlamıyla öğretebilmeleri için çocuklarına iyi bir örnek olmaları tavsiye edilir. Çocukların beş ile on yaşları arası ahlaki gelişimlerini destekleyecek tavsiyelerde bulunan Yahudilik, çocuklara, engellilerle alay etmemek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, yalan söylememek, hata yaptığında özür dilemek, affedici olmak, dedikodu yapmamak, insanlara karşı saygılı olmak gibi ahlaki kuralların öğretilmesi tavsiye edilir (Çinpolat, 2017:251-252).

Çocuğa verilen din eğitimi her ne kadar ailede başlasa da sadece aile ile sınırlı değildir. Özellikle okul yaşına gelen çocuklar aile dışında da başka çevrelerle iletişim kurup sosyalleşme imkânı bulurlar. Ailede başlayan dini eğitimin kesintiye uğramaması ve devam etmesi için Yahudiler ilkökul çağından çocuklarını dini eğitim alabilecekleri eğitim merkezlerine göndermeyi tavsiye ve tercih ederler. Yaz aylarında da çocukların dini eğitim alabilecekleri yaz kamplarına göndermek veya dini eğitimlerini pekiştirici aktiviteler yapacakları kurslara gönderirler (Çinpolat, 2017: 256). Yahudiliğin inanç, değer ve uygulamalarını, Tevrat ve İbraniceyi öğrenmek amacıyla sinagoglarda hazırlayıcı eğitimler düzenlenmekte ve Yahudiler çocuklarının dini alt yapısını oluşturmak amacıyla çocuklarını bu tarz eğitim veren yerlere göndermektedirler. (Halstead, 2013:142)

Hristiyanlıkta Çocuk

Hristiyanlık dinine göre Yahudilikte olduğu gibi çocukların Hristiyan dinine göre yetiştirilmesi önemlidir. Hristiyanlıkta da Hristiyan birinin başka dine mensup biriyle evlenmesi Yahudilikte olduğu gibi çocukların Hristiyanlık dinine göre yetiştirilmesi şartıyla izin verilmektedir (Topçuoğlu, 2010:89). Hristiyanlığın kutsal metinlerinde çocuklar “Baba! Göğün ve yerin Rabbi! Bu gerçekleri bilge ve akıllı kişilerden gizleyip küçük çocuklara açtığın için sana şükrederim” (Matta, 11:25) ve “Size doğrusunu söyleyeyim, yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmazsanız, göklerin egemenliğine asla giremezsiniz.” (Matta, 18:2-3) ifadeleri kullanılarak aslında çocuğun saflığına ve masumiyetine vurgu yapılmıştır (Demir, 2022: 59). Hristiyanların çocuğa yükledikleri anlam Hz. Adem’den beri devam eden “asli günah” sebebiyle vaftiz edilene kadar çocuğun günahkâr kabul edilmesidir (İpek, 2021:258). Hristiyanlıkta doğumdan günahkâr olma düşüncesi insanların doğumundan ölümüne kadar

günahkâr olarak kalacakları anlamına gelmemektedir. Çocukların doğuştan kendilerinde var olan günahlarından arınmalarının yolu onların vaftiz edilmesinden geçer. Bu nedenle yeni doğan çocuklar, kutsal su adı verilen bir su ile vaftiz edilmektedir. Bu Hristiyanlığa girmek, asli günahtan kurtulmak, günahsız olarak yeniden doğmak, İsa ile bütünleşmek ve ruhi canlılığa kavuşmak için yapılır. Vaftiz aynı zamanda kilise üyeliği için de gerekli bir törendir (Erdem, 1995:141). Bu da Hristiyanlıkta çocuk doğar doğmaz sosyalleşmesinin ilk adımı olarak vaftizin olduğunu ve sosyal kabulün dini bir törenle yapıldığının göstergesidir.

Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da çocukların eğitiminde ve sosyalleşmesinde ilk aşama ailedir ve anne-babanın çocuklarına Tanrı'nın ilk buyruklarını öğretmeleri gerekir (Çinpolat, 2017:257). Eski Ahit'teki "Tanrınız Rab'bin size öğretmek için bana verdiği buyruklar, kurallar, ilkeler bunlardır. Mülk edinmek için gideceğiniz ülkede onlara uyun. Yaşamınız boyunca siz, çocuklarınız ve torunlarınız size verdiğim bütün kurallara, buyruklara uyarak, Tanrı'nız Rab'dan korkun ki ömrünüz uzun olsun. Kulak ver. Ey İsrail! Söz dinleyin ki, üzerinize iyilik gelsin, atalarınızın Tanrısı Rab'bin size verdiği söz uyarınca süt ve bal akan ülkede bol bol çoğalınız. Kulak ver. Ey İsrail! Yahve Tanrı'mızdır, O tektir. Tanrınız Yahve'yi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz. Bugün size verdiğim bu buyrukları aklınızda tutun. Onları çocuklarınıza benimsetin. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin. Bir belirti olarak onları ellerinize bağlayın, alnınıza takın. Evlerinizin kapı sövelerine, kentlerinizin kapılarına yazın." (Yasanın tekrarı, 6/1-9, 20-25, 11/18-21) Ayetinde ailenin çocuk eğitimine gereken eğitimi vermesi üzerinde durulmuştur.

Hristiyanlık dininde de çocukların dini anlamda sosyalleşmesi için ailelerin izledikleri çeşitli yöntemler vardır. Özellikle haftada bir yerine getirilen Pazar ayinleri çocukların İncil'i ve Hristiyan ahlaki değerlerini öğrenmeleri açısından önemlidir. Bunun yanı sıra gençlik kulüplerinin faaliyetleri, tatil kampları ve buna benzer aktiviteler de önemli dini sosyalleştirme araçlarıdır (Halstead, 2013:142). Sosyal bir varlık olarak ele alındığında Kitabı Mukaddes'e göre çocuk nesli devam ettirecek kişi olan, sahip olduğu kültürü kendinden sonraki nesillere aktaracak olan, insanlara yardım eden, saflığını koruyan, Allah'ın emirlerine uyan ve geleceğin saygın ve kudretli insanları olarak tanımlanmıştır (İpek, 2021:262). Yeni Ahitte ise çocukların masumiyeti ön plana çıkarılmış ve onların sahipsiz olmadıkları, Allah'ın himayesinde oldukları belirtilmiştir. Ancak buna rağmen çocuklara ilişkin kendilerine yetemeyen, yaşamlarını sürdürebilmek için başkalarına muhtaç olan, büyüyene kadar birilerinin kölesi olarak kalan, felaketlerden ve düşmanların saldırılarından ilk etkilenen aciz kişiler olarak da tarif edilmişlerdir (İpek, 2021:262-263). Kitabı Mukaddes çocuğa ilk verilmesi gereken bilginin Tanrı ile ilgili olduğunu daha sonra öğretilen olan bilginin ise Tanrının emir ve yasakları olduğu emredilmiştir. Anne baba daha sonra çocuğuna ahlaki değerleri öğretmelidir. Çünkü çocukların eğitilmesinde ve yetiştirilmesinde ilk görev anne babaya düşmektedir. Ayrıca Kitabı Mukaddese göre çocuğun karakteri anne babasının karakterinin nasıl olduğuyla ilgili bilgiler vermektedir (İpek, 2021:265).

İslam'da Çocuk

İslam inancına göre Hristiyanlıktaki asli günah anlayışının veya İlk ve Orta Çağ Avrupa'sının çocuğu değersiz bir varlık olarak görmesinin aksine, çocuklar masum olarak herhangi bir şey bilmeden doğarlar. Çocuğun kişiliğinin anne-babanın ve çevrenin etkisiyle şekillendiği kabul edilerek çocuğa küçük yaşlardan itibaren temel dini bilgilerin ve ahlaki değerlerin öğretilmesine ve sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesine olanak verecek faaliyetlere yönlendirilmesine önem verilir. Böylelikle donanımlı bir şekilde yetişkinliğe adım atması amaçlanır (Çinpolat, 2017:268). Çocuktan doğuştan bir inanma gücü ve eğilimi vardır. Bu eğilimin dış etkenlerle şekillendiği bilinmektedir (İçmeli, 2013:69). Bu konuda Hz. Peygamber'in "Her çocuk İslam fitratı üzerine doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar." (TDV, 2007:97). Hadisine göre her çocuk fitrat üzere doğar. Fitrat, "ilk yaratılış sırasında Allah'ın insan tabiatına bahsettiği yaratana tanınma eğilimi, ruh temizliği gibi olumlu yetenek ve yatkınlıklar" olarak tanımlanabilir (Çinpolat, 2017: 104). Bu hadise göre çocuklar Allah inancına yatkın bir şekilde doğarlar daha sonra ailelerinin ve çevrelerinin yönlendirmesiyle farklı dinlere mensup olabilirler. Çünkü birey dini davranışları toplum içinde kazanırlar. Yani dini içerikli davranışlar öğrenilen davranışlardır ve toplumla etkileşim halinde öğrenilen davranışlardır. İnsanlar dini öğrenmeye meyilli olarak doğmuş olsalar da bunların ibadet bağlamında nasıl yapacaklarını bilemezler. İbadetlerin şekilleri ve ibadet alışkanlıkları sonradan toplum aracılığıyla öğrenilirler. Yani din, sosyalleşme sürecinde öğrenilir (Birekul, 2019:146).

İslam dini çocuğun eğitime ve terbiyesine önem vermiştir. Peygamber Efendimiz "Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın" hadisi de çocukların terbiye edilmesi yönünde önemli bir tavsiyedir. Çocukların eğitimi babanın çocuğa karşı görevi olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2004: 188). İslamiyet çocuk doğduğu andan itibaren çocuğun din ile ilgili ilk temaslarını yaşayacağı uygulamaları gerçekleştirir. Örneğin doğum sonrası çocuğun kulağına ezan okunması ile çocuğa dinin ilk ilkesi telkin edilmiş olur. Allah kelimesi ile ilk olarak bu telkinde tanışan çocuk daha sonra içinde Allah kelimesinin geçtiği ninnilerle büyür (Şimşek, 2004:215). Ayrıca kulağına ezan okunan çocuğa ailesi tarafından isim de verilir ve bu isim genellikle anlamı güzel olan isimlerden seçilir.

Böylelikle ailenin inanç değerleri doğar doğmaz çocuk üzerinde etkili olur denilebilir (İçmeli, 2013:72). Çocuklar için daha sonra yapılan dini törenlerden biri de erkek çocuklar için yapılan sünnet törenleridir. Bu törenlerde çocuk için dualar edilir, hediye verilir ve kimi zaman mevlit törenleriyle çocuğun dini duyguları pekiştirilmiş olur (İçmeli, 2013:72).

Belirli kutsal günlerde daha fazla uygulanan dini pratikler çocuğa dini sosyalleşme anlamında önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle Ramazan ayları çocuğun sosyalleşmesi için çok önemli fırsatlardır. Özellikle şehirlerde camilerde yankılanan ezan sesleri ve minarelerdeki mahyalar çocuklarda da dini coşkunun yaşanmasına sebep olmaktadır (İçmeli,2013:72). Özellikle iftar yemeklerinde bir araya gelip ailesiyle bu dini havayı teneffüs eden çocuğun büyükleriyle teravih namazına da giderek dini duygularının gelişmesine ve dini olarak sosyalleşmesine olanak sağlanır. Ailede dinin temellerini alan çocuk ileriki yaşlarda özellikle dini hassasiyeti yüksek olan ailelerin tercih ettiği özellikle son yıllarda faaliyet alanı daha genişleyen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu 4-6 yaş kurslarına gönderilmektedirler. İlkokul çağındaki çocukların da eğitimlerini aksatmadan devam ettikleri yaz Kuran kursları bulunmakta bu mekanlar da çocukların dini anlamda sosyalleşmesi noktasında önemli roller icra etmektedirler. Ayrıca imam hatip okulları da dini anlamda eğitim veren okullardandır.

İslamiyet'in kutsal kitabı olan Kuran'ın da ailede çocuğun eğitimiyle ilgili tavsiyeleri vardır. "Ev halkına namaz kılmayı emret ve kendin de ona devam et" (Taha 20/132) ayetiyle evin reisi olarak erkeğin aile reisi statüsüyle hem ev halkını belli bir ahlak ve terbiye ile yönlendirmesi gerektiği hem de dinin temel ibadetlerinden olan namazın kılınması noktasında örneklik teşkil etmesini vurgular (Doğan, 2003:59). Kuran'ı Kerim sadece bu ayetle değil birçok ayetle de çocukların eğitimi ve ahlaki gelişimi ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususları yetişkinlere hitaben ele alır. Bu doğrultuda "Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleler) ve sizden henüz buluş çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkaracağınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitler dışında (izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah ayetleri size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nur 24/58) Ayetiyle çocuklara küçük yaşlarda mahremiyet eğitimi verilmesi gerektiğini belirterek, evin tek odalı bir ev olmaması gerektiği tüm ev halkının tek odada yaşamamasını da öğütler (Çinpolat, 2017:261). Bu da İslam dininin çocuğun toplum içinde nasıl davranması gerektiğine dair çok küçük yaşlarda eğitilmesi gerektiğini öğütleyerek bununla ilgili kurallar dahi koyabilmektedir.

Ayrıca yine Kuran'ı Kerim'de Lokman suresinde Lokman'ın oğluna yaptığı tavsiyeler de genelde bütün Müslümanları bağlayıcı nitelikte olup, çocukların yetiştirilmesi hususunda nelere dikkat edilmesi hususunda büyük önem teşkil etmektedir. Bu tavsiyeler Allah'a şirik koşulmaması, anne-babasına iyilikle muamele etmesi, namazı kılması, iyiliği tavsiye edip kötülükten menetmesini, sabırlı olmasını, mütevazı olmasını kibirli olmamasını, sesini alçaltarak konuşmasını, yürüyüşünde de doğal olması yönündedir. (Lokman 31/13-19) Bu ayetler çocuğun hem tevhit inancının şekillenmesinde hem ahlaki değerleri öğrenmesinde hem de toplumun kabul gördüğü bir şekilde sosyalleşmesine yönelik tavsiyeler içermektedir. Bu da İslamiyet'in çocuğu toplumun geleceğin bir ferdi olarak her anlamıyla donanımlı bir hale getirmek için her anlamda yetişmesi ile ilgilendiğini göstermektedir.

Yine Kuran'da İslam'dan önceki peygamberlerin kıssaları anlatılırken Peygamberlerin çocuklarıyla iletişimi de örnek vermek açısından önemlidir. Örneğin Hz. Yusuf henüz çocuk yaştaiken gördüğü rüyayı babasına anlatmış ve babası da onunla rüyasını istişare etmiştir. Yine Hz. İbrahim'in rüyasında Hz. İsmail'i kurban ettiğini gördüğünü oğluna söylemiştir. Bu örnekler bize İslam dininde çocuğun önemsendiğini ve ciddi konuşmaların bile çocukla konuşulabileceği gösterilmiştir (Çinpolat, 2017: 263).

Hz. Peygamber (sav) in hayatında da çocukların hem dini eğitim almaları hem de sosyalleşmeleri hususunda çeşitli örnekler rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber, çocukları birer birey olarak kabul ederek, sosyal hayata dahil etmiştir. Çocuklarının bayram namazları (Apak, 2010:47) cuma namazları ve bazı vakit namazları için camilere gitmeleri, oruç ve hac gibi ibadetlere de alışkanlık kazanmaları amacıyla küçük yaşlarda eğitildikleri gözlenmiştir. Bu tür davranışlar hem çocukların dinlerini öğrenmeleri hem de sosyalleşmeleri açısından önemlidir (Sağlam, 2002:175).

Ayrıca Hz. Peygamber çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine katkısı açısından hassas davranmış, çocuklara ikramda bulunmuş, onlarla sohbet etmiş, toplum içinde onlara söz hakkı tanımış ve onlara bir yetişkin gibi davranmıştır (Sağlam, 2002:183-184).

ÇOCUĞUN DİNİ

Dini duygunun insanda doğuştan mı olduğu yoksa çevresel faktörlerle mi oluştuğu konusunda iki görüş bulunmaktadır. Müslüman düşünürlere ve W. James, Spangler gibi düşünürlere göre din duygusu doğuştan vardır.

Max Müller, Dewey ve Freud gibi psikologlar da bu duygunun çevresel faktörlerle geliştiğini savunmaktadır (Oruç, 2010:72). Çocuklar dünyaya geldiklerinde hiçbir şey bilmeden dünyaya gelir. Yukarıda da ifade edildiği gibi “fitrat” üzere doğarlar. Yani çocuklar dünyaya gelirken ruhen dine yabancı olmayıp dini duygu ve eğilimlerle doğarlar. İnanmaya hazır bir şekilde doğan çocukların ruhlarına inanç tohumları yaratan tarafından ekilmiştir (Bayyigit, 2011: 56). Çocukların doğuştan sahip oldukları bu potansiyel inanma eğilimi ailelerinin ve çevrelerinin etki ve katkılarıyla şekillenir. Çocuğun yaratılışında var olan bu inanma eğilimi, Allah’a inanma ve bağlanma duygusu ilk eğitimini aldığı yer olması sebebiyle ailesinin dini tutumuyla gelişir. Çocuklar dini tutumlarını ilk olarak anne babadan görerek, duyarak ve yaşayarak öğrenirler.

İnsanların Tanrı imgeleri yaşamlarının erken döneminde şekillenir ve ebeveynleriyle olan ilişkileri onların maneviyatının şekillenmesinde önemli rol oynar (Bartkowski, Xu, Levin, 2008: 19). Çocukların ruhunda mevcut olan Allah inancını ve dine yatkınlığı ortaya çıkarmak için çocuğun ailesinin bu noktadaki tutumu ve erken çocukluk dönemi son derece önemli görünmektedir. Din eğitimi bir birey olarak sadece dini ritüelleri yerine getirmekle sınırlı değildir. Bütün ilahi dinlerin çocukların eğitimiyle ilgili ahlaki değerleri ön plana çıkardığı ve iyi bir insan yetiştirmeye çalıştıkları düşünüldüğünde sağlıklı bir şekilde toplumsallaştırılması açısından da din eğitiminin önemi anlaşılmaktadır. “Erken çocuklukta çocuğa din eğitiminin verilmesi çocuğun sağlam bir kişiliğe sahip olmasında ve toplumda ileriki zamanlarda iyi bir kimliklenme sürecine giderek sağlam bir kimlik kazanmasında işlevsel olur.” (Okumuş, 2019:14).

Çocuk doğduğunda herhangi bir dine mensup olarak veya herhangi bir dini bilgiye sahip olarak doğmaz. Başka bir ifadeyle çocuğun dini yoktur. İçine doğduğu ailenin mensup olduğu dini bilgilerini ve bu konudaki davranış örneklerini ebeveynleri tarafından alır ve benimser. Ailenin birçok konuda olduğu gibi dini anlamda da ilk bilgileri aldıkları yerdir. (Kurt, 2009:4) Çocuğun aileden aldığı ilk dini bilgilerin hayatının geri kalan kısmında genel olarak tutum ve davranışlarını etkilediği bilinmektedir. Wach’ın ifade ettiği gibi “bütün kültürlerde yetişkin insanların sahip oldukları dini inanç ve tutumların, özellikle onların çocukluk çağlarında ailelerinden edindikleri dini tecrübelerle çok sıkı bir ilişkisi olduğu” bir gerçektir (Bayyigit, 2011:57).

Çocuklar dini kavramların içeriğini anlayamazlar dahi ibadetlere ve dualara ilgileri yüksektir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar çocukların Allah’a olan ilgilerini ve O’na yakın olmayı istediklerini ortaya koymuştur (Türk, 2015:454). Erken çocukluk döneminde çocukların öğrenmeye karşı büyük ilgileri vardır. Çocuktaki bu ilgi ve merak duygusu dini konularda bilgi sahibi olmaları açısından oldukça avantajlıdır (Oruç, 2010:87-88). Çocuğun dine olan ilgisi ve dini davranışlarla tanışması ayrıca mensubu olduğu ailenin dini davranış konusundaki hassasiyetlerle doğru orantılıdır. Dolayısıyla Allah inancına yatkın olarak dünyaya gelen çocuğun içindeki bu cevherin olumlu yönde işlenmesi noktasında ailenin ve toplumun diğer kurumlarının dini anlamda çocuğu doyurucu bir şekilde eğitilmesi konusunda hassas ve dikkatli olması doğru bir davranış olacaktır. Bu duygunun sağlıklı bir şekilde beslenebilmesi önemli bir konudur. Yukarıda da belirtildiği gibi çocuğun ilk çocukluk döneminde aldığı eğitimlerin tüm hayatını etkilediği düşünüldüğünde din eğitiminin bireyin hayatında öbür boyu etkili olacağı unutulmamalı ve çocuğa erken yaşta sağlıklı bir şekilde din eğitimi verilmelidir (Okumuş, 2019: 12-14). Batılı toplumlarda kimi aileler çocuğun din konusundaki tercihlerini ileriki yaşlarda belirlemek üzere kendilerine bırakmakta ve bu nedenle çocuklarına dini bir eğitim vermemekte ve dini telkinlerde de bulunmamaktadırlar. Dini hassasiyeti yüksek olan aileler ise çocuklarını daha küçük yaşlarda dini eğitim veren dini okullara göndermekte çocuklarının dini sosyalleşmelerine katkıda bulunmaktadırlar (Çağan, 2016:88).

Her sosyalleşme alanında olduğu gibi dini sosyalleşme de erken yaşta verilen doğru bilgiler ve uygulanan doğru yöntemler önemli ve etkilidir. Çocuğun bu anlamda eğitilmesine ve yetiştirilmesine bütün din ve toplumların önem verdiği gibi Müslüman toplumlar da bu hususta dikkatli davranmış çocukların dinlerini öğrenmeleri ve bu anlamda sosyalleşmeleri için erken yaşlarda çocukların dinlerini öğrenmelerine önem verilmiştir.

SONUÇ

Din, toplumların ve toplumların kültürlerinin şekillenmesinde önemli unsurlardan biridir. Toplumlar bir düzen içinde yaşamak için dinlere, dinler de mevcudiyetlerini devam ettirmek için kendilerine inanan nesillere ihtiyaç duyar. Nesillerin devamını sağlayan ve dinlerin mevcut yaygınlaştırıcıları olarak kabul gören çocukların yetiştirilmesi konusunda dinler birçok tavsiyelerde bulunmaktadır. Gerek Yahudilik gerek Hristiyanlık ve gerekse de İslam dininde çocukların eğitimiyle ilgili kutsal kitaplar olan Tevrat, İncil, Kuran’da ve son Peygamber Hz. Muhammed (sav)’in hayatında konuyla ilgili birçok tavsiye ve örneğe rastlamak mümkündür. Bu doğrultuda bütün dinlerde kişi doğduğu andan itibaren ölene kadar birçok dini emir ve tavsiyeler doğrultusunda bir dizi törenle yaşamını sürdürmektedir. Çocuk, doğduğu anda herhangi bir dine mensup olarak doğmamakta yetiştirilmesine bağlı olarak ailesinin mensubu olduğu dine meyilli olabilmektedir. Dolayısıyla bu konuda ailelere çok fazla iş düşmektedir. Çocuğun sosyal hayata hazırlık sürecinin ilk basamağı olan ailenin dini konuda çocuğu doğru

yönlendirmesi çocuğun dini olarak sosyalleşmesi noktasında elzemdir. Ailenin çocuğun sorduğu sorulara doyurucu cevaplar vermesi bu anlamda önemlidir. Sorularına doyurucu cevaplar alan çocuk ileriki hayatında daha sağlıklı bir dini gelişim sergiler. Çocuğun dini konulara merak duyması ailenin dini pratikleri yapıp yapmamasıyla doğru orantılıdır. Örneğin, ailesinde namaz kılındığını gören bir çocuk konuşamadığı dönemde hareketleri taklit eder. İleriki yaşlarda ise namazın ne olduğu, neden kılındığı ile ilgili sorular sorar. Ayrıca çocuğun sağlıklı bir din eğitimi alması için çocuğa anlatılan Allah'ın korkutulan biri olarak değil sevdirilen bir Yaratıcı olarak tanıtılmasıdır. Sürekli Allah ile korkutulan çocuk hayatının ileriki aşamalarında dinden uzaklaşan biri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu anlamda Allah'ın sadece cezalandıran biri olarak değil seven biri olarak da çocuğa anlatılması son derece önemlidir. Daha sonra çocukların dinsel anlamda sosyalleşebilecekleri kurumlara yönlendirilmeleri de dini sosyalleşmeleri açısından son derece önemlidir. Oyunun çocuk eğitimi ve sosyalleşmesi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde çocuğa oyunla dini anlamda eğitim verilmesi önemlidir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde bu anlamda gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 4-6 yaş grupları, gerekse ileriki yaşlardaki çocuklar için yaz Kuran kursları bu anlamda çocuğa önemli fırsatlar sunabilmektedir. Televizyon programlarının özellikle çizgi filmlerin de çocuklar için önemli olduğu çağımızda çocuklara dini anlamda eğitici programların yapılması hususunda gerekli hassasiyet gösterilmelidir. Ekonomi anlamında ele alındığında çocukların ailenin ekonomisine katkı sağlamak adına çalışması da çocuğun çocukluğunu yaşayamamasına ve çok erken yaşlarda birçok sorunlar karşılaşmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla bu çocukların tespit edilip ailelerine ekonomik olarak yeterli imkanların sağlanması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Asgard, R. (2006). "Children in Antiquity and Early Christianity: Research History and Central Issues", *Famila* 33: 23-46.
- Apak, A. (2010). "Hz. Peygamber'in Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1): 43-67.
- Apaydın, H. (2001). "Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(12-13): 319-337.
- Bartskowski, J.P., Xu X., Levin, M. L. (2008). "Religion and Child Development Evidence from the Early Childhood Longitudinal Study", *Social Science Research* 37: 18-36.
- Bayyığıt, M. (2011). *Gençlik ve Din*, Yediveren Kitap, Konya.
- Birekul, M. (2019). "Aile-Toplum İlişkisi" (Ed. Mustafa Aydın), *Sistematik Aile Sosyolojisi*, ss. 231-248, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Birekul, M. (2014). "Aile ve Dini Sosyalleşme", (Ed. Mustafa Aydın), *Aile Sosyolojisi*, ss. 141-155, Açılım Kitap, İstanbul.
- Çoştı, Y. (2009). "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX (3): 117-140.
- Çağan, K. (2016). "Ailenin İşlevleri", (Haz. Kadir Canatan- Ergün Yıldırım, ss. 83-93, Açılım Kitap, İstanbul.
- Çelik, A. (2004). "Çocuk, Oyun ve Din Eğitimi". *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 9 (2004): 187-196.
- Çiftçi, O. (1991). "Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü", *Aile ve Toplum* 1(2): 1-4.
- Çinpolat, S. (2007). "Yahudilikte Yeni Doğan Törenleri", *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, II(IV): 83-102.
- Çinpolat, S. (2017). *Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Çocuk Algısı*, Araştırma Yayınları, Ankara.
- Darren, S. E. (2013). "Dini Sosyalleşme: Etki Kaynakları ve Araçların Etkileri", (Trc. Özcan Güngör), *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic* 8(13): 279-297.
- Demir, S. A. (2022). "Çocukluğun Sosyolojik Serüveni ve Toplumsal Kabulü", *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11: 53-72.
- Dikeçligil, F. B. (2004) "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", (Ed. Mustafa Aydın), *Aile Sosyolojisi Yazıları*, ss. 13-50, Açılım Kitap, İstanbul.
- Doğan, M. (2003). "Kur'an, Peygamber ve Toplum", (Der. Mehmet Bayyığıt), *Kur'an Sosyolojisi Üzerine Denemeler*, ss. 25-76, Yediveren Kitap, Konya.

- Er, İ. (1994). Sosyal Gelişme ve İslam. Furkan Kitabevi, Bursa.
- Erdem, M. (1995). "Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 34(1): 133-154.
- Erol, P. Ö& Cansever, B. A. (2016), "Çocuğun Dinsel Toplumsallaşma Sürecinin Aile Kurumu Bağlamında İncelenmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(42): 1133-1139.
- Güçlü, S. (2016). "Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları", Sosyoloji Dergisi: 1-22.
- Gülçubuk, B. (2012). "Tarımda Çocuk Emeği ve Toplumsal Duyarlılık", Çalışma ve Toplum, 2: 75-94.
- Halstead, M. J. (2013). "Din Eğitimi", (Trc. Abdulkadir Çekin), İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 2(3): 136-150.
- İçmeli, C. (2013). "Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi", Konuralp Tıp Dergisi, 5(3): 66-75
- İpek, Y. (2021). "Yahudi ve Hristiyan Kutsal Metinlerinde Çocuk Algısı", Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 19:255-278.
- Kıranatlıoğlu, M. (2018). "Yahudilikte Sünnet", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLIV(1): 99-119.
- Köylü, M. (2004). "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din eğitimi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14: 137-154.
- Kurt, A. (2009). "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18(2): 1-26.
- Okçay, H. (1992). "Çocuğun Dinsel Sosyalizasyonunda Ailenin İşlevi", Sosyoloji Dergisi 3:129-150.
- Okumuş, E (2009). "Sokak Çocukları Sosyolojisi: Diyarbakır Örneği", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX(I): 9-37.
- Okumuş, E. (2014). "Sosyalleşme ve Din". International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(11): 429-454.
- Okumuş, E. (2018). Din Sosyolojisi. Maarif Mektepleri, Ankara.
- Okumuş, E. (2019). "Erken Çocukluk Döneminde Din Eğitiminin Önemi", Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, 19(46): 231-248.
- Oruç, C. (2010). "Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10(3): 75-96.
- Özyurt, C. (2016). "Çocukluk Sosyolojisi", (Haz. Kadir Canatan & Ergün Yıldırım), Aile Sosyolojisi, ss. 155-195, Açılım Kitap, İstanbul.
- Sağlam, İ. (2002). "Hz. Peygamber'in Çocukluk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11(2): 167-190.
- Sağlam, M.& Aral, N. (2016). "Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları", Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2: 43-56.
- Sönmez, Ö.A. (2019). "Ailenin Diğer Kurumlarla İlişkisi". (Ed. Mustafa Aydın), ss.249-267, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Şimşek, E. (2004). "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IV(I): 207-220.
- Şirin, M. R. (2017). "Çocuk ve Çocukluk: Kültürel ve Sosyolojik Boyut", Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 1: 5-13.
- Şirin, M. R. (2019). "Çocuk Hakları: Aynı Okyanusta Yüzmek İçin", Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2: 5-32.
- Tezcan, M. (2017). Çocuk Sosyolojisi. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Topçuoğlu, A. A. (2010). "Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Hukukuna Göre Nikah Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10(2): 79-120.
- Tural, M. (Haziran 2022). "Psiko-Fenomenolojik Açından Yahudilikte Arınma Ritüeli", Türk Din Psikolojisi Dergisi 5: 131-168.

Turgut, F. (2019). “Genel Olarak Aile”. (Ed. Mustafa Aydın), ss.15-34, Çizgi Kitabevi, İstanbul.

Türk, E. (Aralık 2015). “Din Eğitimi Açısından Çocukluk Döneminde Dua Kavramının Önemi”, İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 1(3): 445-471.

Yavuzer, H. (2019). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi, İstanbul.

